SCHOLING EN BIJSCHOLING VAN LAND-ARBEIDERS TEN BEHOEVE VAN DE ARBEIDSVOORZIENING

DOOR IR P. VAN DER SCHANS

ARBEIDSOVERSCHOTTEN EN -TEKORTEN IN DE LANDBOUW

Bij vergelijking van de werkgelegenheid in de Nederlandse landbouw en het aantal agrarische beroepspersonen blijkt, dat er in de landbouw, als geheel bezien, niet van een tekort aan arbeidskrachten kan worden gesproken. Deze situatie doet zich echter niet in alle gebieden en ten aanzien van alle groepen agrarische beroepspersonen voor.

In de kring van de kleine zelfstandigen zijn nog altijd belangrijk meer arbeidskrachten aan de landbouw gebonden dan hier produktieve arbeid kunnen vinden. In gebieden, waar het kleine boerenbedrijf een belangrijke plaats inneemt, is sprake van een agrarische bevolkingsdruk, die wordt gekenmerkt door verborgen werkloosheid, door belangrijke aantallen op de ouderlijke bedrijven medewerkende boerenzoons, die geen noemenswaardige mogelijkheid hebben zich in de toekomst als zelfstandig landbouwer in Nederland te vestigen, door het in stand blijven van bedrijven van een te beperkte omvang om een rendabele produktie mogelijk te maken en door de splitsing van bestaande bedrijven, waardoor dikwijls nieuwe, economisch niet-verantwoorde bedrijfjes ontstaan. Nu is het vraagstuk van de agrarische bevolkingsdruk in ons land bezig naar een oplossing te evolueren. In de laatste jaren is de afvloeiing van arbeidskrachten in de landbouw versterkt. Deze versterkte afvloeiing vond gedeeltelijk plaats door emigratie; in de jaren 1948 t/m 1955 emigreerden bijna 22000 — overwegend uit de kring der zelfstandigen afkomstige — agrarische beroepspersonen. Kwantitatief veel belangrijker is evenwel de afvloeiing door overgang naar andere bedrijfstakken. Als resultaat van deze versterkte afvloeiing is het aantal te kleine bedrijven sinds 1947 enigermate afgenomen, de verborgen werkloosheid belangrijk verminderd en het aantal op de ouderlijke bedrijven medewerkende boerenzoons zonder perspectief op een zelfstandig bestaan in de landbouw, aanzienlijk afgenomen. Uit vergelijking van de desbetreffende gegevens, die beschikbaar zijn gekomen door de volks- en beroepstelling van 1947 en de landbouwinventarisatie van mei 1955 blijkt, dat het aantal in de landbouwbedrijven medewerkende boerenzoons van 25 jaar en ouder is verminderd van ± 15 per 100 bedrijven in 1947 tot ruim 10 per 100 bedrijven in 1955. Desalniettemin kwam dr ir A. Maris in zijn artikel „Het boerenzoonsvraagstuk in groter verband", verschenen in Economisch-Statistische Berichten van 4 juli 1956, op grond van verschillende berekeningen tot de conclusie, dat er in Nederland ruim 40000 boerenzoons te veel zouden zijn. Feit is, dat de versterkte afvloeiing zich voortzet en wordt be-

vorderd door het huidige tekort aan arbeidskrachten in andere bedrijfstakken en de voortgaande sociale ontsluiting van het platteland. Verwacht mag worden, dat ook door de inwerkingtreding van de Algemene Ouderdomswet het overschot aan boerenzoons zal verminderen. Waarschijnlijk zullen vele oudere boeren hierdoor hun plaats als bedrijfshoofd aan een op een bedrijf wachtende boerenzoon overdragen.

Ook in sommige gebieden, waar in de landbouw in betekenende mate in loondienst wordt gewerkt, bestaat nog een structureel overschot aan arbeidskrachten. Deze gebieden komen met name voor in het noorden van het land. In 1955 en 1956 was ± 70% van de gemiddeld bij de arbeidsbureaus geregistreerde arbeidsreserve aan landarbeiders woonachtig in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe.

In andere gebieden zijn evenwel onvoldoende landarbeiders beschikbaar om de landbouwwerkzaamheden te kunnen uitvoeren. In weer andere landbouwstreken doen zich thans nog geen moeilijkheden voor, maar zullen, indien de bestaande tendenzen met betrekking tot de ontwikkeling van het aantal landarbeiders en van de agrarische werkgelegenheid zich voortzetten, binnen afzienbare tijd tekorten ontstaan.

In het algemeen kan worden vastgesteld, dat, afgezien van conjunctuurinvloeden, het aantal landarbeiders sneller afneemt dan de agrarische arbeidsbehoefte. De landarbeiders vormen een relatief oude beroepsgroep met een belangrijke afvloeiing naar andere bedrijfstakken en daartegenover slechts een geringe toestroming van jongeren en van arbeiders, die een ander beroep hebben uitgeoefend en op latere leeftijd landarbeider worden.

Daarbij komt, dat in toenemende mate kwalitatieve onevenwichtigheden op de agrarische arbeidsmarkt aan de dag treden. De eisen, die voor de uitoefening van hun beroep aan de landarbeiders worden gesteld, zijn gedurende de laatste decennia sterk gewijzigd en zijn, als gevolg van de zich voortzettende mechanisatie, nog steeds aan verandering onderhevig. Daardoor bestaat zelfs in gebieden, waar in de landbouw structuurwerkloosheid heerst, een tekort aan vakbekwame landarbeiders voor het verrichten van bepaalde werkzaamheden. Van de beschikbare landarbeiders zijn er onvoldoende in staat de in het moderne landbouwbedrijf voorkomende werkzaamheden uit te voeren. Met name zijn er relatief te weinig arbeiders, die kunnen verrichten wat in het algemeen van vaste arbeiders wordt gevraagd, terwijl nog een belangrijk deel van de landarbeiders uitsluitend vakbekwaamheid heeft voor het verrichten van seizoenwerkzaamheden en daardoor elk jaar gedurende een bepaalde tijd werkloos pleegt te zijn.

Welke consequentie deze situatie voor de arbeidsvoorziening kan hebben, moge blijken uit het volgende voorbeeld. In de noordelijke bouwstreek in de provincie Groningen waren in 1955 gemiddeld ongeveer 240 landarbeiders werkloos of werkzaam op aanvullende werken. Tegelijkertijd bestond in dit gebied een tekort aan ongeveer 60 landarbeiders op jaarcontract. Aan dit tekort kon niet worden voldaan uit het beschikbare aanbod, omdat de betreffende werkzoekenden niet voldeden aan de bekwaamheidseisen, die tegenwoordig aan vaste landarbeiders worden gesteld.

Samenvattend kan worden vastgesteld, dat in de Nederlandse landbouw nog een overschot aan zelfstandigen en boerenzoons bestaat, welk overschot evenwel in de laatste jaren in betekenende mate is afgenomen. In sommige gebieden, met name in het noorden van het land, is voorts nog sprake van een overschot van landarbeiders. Elders bestaat evenwel een toenemend tekort aan landarbeiders, terwijl vrijwel in alle landbouwgebieden, waar relatief veel landbouwwerk in loondienst wordt verricht, onvoldoende vakbekwame arbeiders beschikbaar zijn om de op het moderne gemechaniseerde landbouwbedrijf voorkomende werkzaamheden naar behoren te kunnen verrichten.

SCHOLING VAN JONGEREN IN VERBAND MET DE TOEKOMSTIGE ARBEIDSVOORZIENING

De belangstelling van landarbeiders en toekomstige landarbeiders voor het landbouwonderwijs is tot dusverre zeer gering. Ten aanzien van de verklaring van dit verschijnsel wordt in het in 1955 aan de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening door de Commissie van Advies inzake de Vakopleiding van landarbeiders uitgebrachte rapport het volgende opgemerkt:

„Naar het oordeel der commissie ligt de kern van het vraagstuk hierin, dat tot dusver geen systematische opleidingsinstellingen voor de landarbeid bestaan. De bestaande vormen van landbouwonderwijs zijn immers hoofdzakelijk afgestemd op de theoretische scholing van boerenzoons. Landarbeiders kunnen op deze scholen en cursussen wellicht een algemeen inzicht in het landbouwbedrijf verwerven, doch ze hebben zeker niet de indruk, dat deze theoretische scholing de beste vorm is om voor het landarbeidersberoep te worden opgeleid. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat onder de boerenstand het tempo, waarin het vakonderwijs zich in de laatste 10 jaar heeft uitgebreid, vele malen groter is dan onder de landarbeiders. De functie van de landarbeider in het landbouwbedrijf is nu eenmaal principieel anders dan die van de boer, voor wie een meer uitgebreide theoretische scholing onontbeerlijk is. Indien men de vakbekwaamheid van de landarbeiders wil verbeteren, moet hiermede terdege rekening worden gehouden. De scholing in de landarbeid moet — naar het oordeel der commissie — gericht zijn op de in het landbouwbedrijf voorkomende werkzaamheden. De commissie twijfelt er niet aan, of een dergelijke scholing zal belangstelling uit arbeiderskringen verkrijgen, indien de landarbeidersorganisaties voldoende aandacht schenken aan de voorlichting over de opleidingsmogelijkheden en medewerking verlenen bij de organisatie van cursussen etc. Een aanwijzing daarvoor is trouwens, dat meer praktisch ingestelde cursussen, als melkers- en trekkerscursussen beter door landarbeiders en landarbeiderszoons worden bezocht dan de lagere landbouwscholen en de algemene landbouwcursussen".

Het is dan ook voor de scholing van toekomstige landarbeiders van grote betekenis, dat thans op de basis van de voorstellen, die daaromtrent door de Commissie van Advies inzake de Vakopleiding van landarbeiders zijn ge-

daan, vanwege de afdeling Landbouwonderwijs van het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, een aanvang wordt gemaakt met de omvorming van de lagere landbouwscholen in meer praktische richting door de invoering van handvaardigheids- en praktijkonderwijs.

Doelmatige scholing van jonge landarbeiders is voor de arbeidsvoorziening op lange termijn van groot belang. Voor het praktijkonderwijs op de lagere landbouwscholen zal in belangrijke mate kunnen worden gesteund op het werk van de afdeling Arbeidsmethoden van het Instituut voor Landbouwtechniek en Rationalisatie. De zich voortzettende mechanisatie eist steeds meer vakbekwame landarbeiders, die de kostbare machines en werktuigen op de juiste wijze kunnen bedienen. (Het Landbouw-Economisch Instituut berekende de nieuwwaarde van de land- en tuinbouwwerktuigen, welke in december 1952 op de bedrijven in Nederland aanwezig waren, op *f* 2.500.000.000,—.) Daarnaast is het, mede door de relatieve stijging der loonkosten, noodzakelijk, dat het handwerk — dat ook op de sterk gemechaniseerde bedrijven nog altijd meer dan de helft van de totale arbeidstijd in beslag neemt — eveneens zo doelmatig mogelijk wordt verricht.

Bovendien kan de creëring van scholingsvormen voor jonge arbeiders tot gevolg hebben, dat het maatschappelijk aanzien van het landarbeidersberoep en daardoor de animo van de jonge plattelanders om dit beroep te kiezen, wordt vergroot en de afvloeiing van oudere landarbeiders naar niet-agrarische bedrijfstakken afneemt. In het rapport „De Landarbeiders in Nederland" van het Landbouw-Economisch Instituut is duidelijk vastgesteld, dat de waardering van het landarbeidersberoep, zowel bij de landarbeiders zelf, als bij boeren en niet-agrariërs, gering is. Vergelijking van de resultaten van het door het Raadgevend Bureau voor Bedrijfsorganisatie ir B. W. Berenschot ingestelde werkclassificatie-onderzoek in de landbouw en de door het Landbouw-Economisch Instituut weergegeven beroepsladders leert, dat het maatschappelijk aanzien van het landarbeidersberoep aanmerkelijk geringer is dan overeenkomt met de kennis- en vaardigheidskennis, waaraan de landarbeiders voor de uitoefening van hun beroep moeten voldoen. Ongetwijfeld is de sterk verbreide misvatting, dat voor het verrichten van landarbeid geen scholing nodig is, een van de belangrijkste oorzaken van het geringe maatschappelijk aanzien van het landarbeidersberoep. Indien het inzicht, dat voor het uitvoeren van landbouwwerkzaamheden wel degelijk scholing nodig is, veld wint en er systematische opleidingsmogelijkheden voor landarbeiders worden gecreëerd, zal het zelfbewustzijn van de landarbeidersgroep toenemen, waardoor meer jongeren geneigd zullen zijn dit beroep te kiezen en minder landarbeiders, die een blijvend perspectief in de landbouw hebben, naar andere bedrijfstakken zullen afvloeien.

ERVARINGEN MET DE OPLEIDING VAN VOLWASSENEN IN DE LANDBOUW

Incidenteel zijn in de afgelopen jaren door of met medewerking van het Rijksarbeidsbureau enige scholingsvormen voor volwassenen ten behoeve van de arbeidsvoorziening in de agrarische bedrijfstak opgezet.

In het winterseizoen 1955—1956 is voor het eerst een cursus voor de *opleiding van griendhakkers* in de Brabantse Biesbosch gegeven. De griendoogst valt in de winterperiode en kan derhalve een aanvulling vormen van de werkgelegenheid voor seizoenarbeiders, die voor de landbouw in de Brabantse Biesbosch nodig zijn. In de vorige winter zijn een 20-tal van de landarbeiders uit het Land van Heusden en Altena, die elk jaar in de periode van maart—april tot november—december in de Biesbosch landbouwwerkzaamheden verrichten, voor griendoogstwerkzaamheden opgeleid. Thans is opnieuw een zelfde aantal landbouwseizoenarbeiders in dit gebied in scholing, terwijl ook in de omgeving van Culemborg een soortgelijke cursus wordt gegeven. Het bestaande tekort aan griendhakkers wordt door deze scholing verminderd, de betrokken arbeiders verkrijgen een aan zekerheid grenzende mogelijkheid op permanente werkgelegenheid, terwijl de instandhouding van een voor de landbouw noodzakelijke seizoenreserve er door wordt bevorderd.

De scholing geschiedt aan de hand van een door de afdeling Vakontwikkeling van het Rijksarbeidsbureau voorbereid scholingsprogramma door enkele ervaren griendhakkers, die als instructeur optreden. De beloning van deze voorwerkers wordt gefinancierd door de afdeling Landbouwonderwijs van het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Het Landbouwschap verstrekt een bijdrage voor de aanschaffing van het benodigde handgereedschap, terwijl door het Rijksarbeidsbureau een trainingstoeslag van ruim *f* 900,— per opleidingsgeval wordt verstrekt.

Voorts wordt door het Rijksarbeidsbureau reeds enige jaren medewerking verleend bij de organisatie van *vlasrepelcursussen*. Vlasrepelen op de landbouwbedrijven verhoogt de werkgelegenheid voor landarbeiders in het slappe winterseizoen. Door verschillende organisaties zijn vlasrepelcursussen in het leven geroepen. In Groningen en de Noordoostpolder is het initiatief hiertoe genomen door de Stichting voor de Landbouw, in Friesland door de Friese Maatschappij van Landbouw en in de Haarlemmermeer door een speciaal comité van landbouwers.

Het scholingsprogramma voor de vlasrepelcursussen is ontworpen door het Nederlands Vlasinstituut, in samenwerking met de afdeling Vakontwikkeling van het Rijksarbeidsbureau en de afdeling Landbouwonderwijs van het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Het ministerie van Landbouw subsidieert de aan de aantrekking van voorwerkers verbonden kosten, terwijl vanwege het Rijksarbeidsbureau per opleidingsgeval een trainingstoeslag wordt verstrekt.

Tenslotte is in 1956, in verband met de groeiende tekorten aan tuinarbeiders in het westen van het land, een aanvang gemaakt met de *opleiding van volwassen arbeiders in het tuinbouwbedrijf*. Getracht wordt volgens de regeling scholing in het bedrijf arbeidskrachten, die uit de landbouw voortkomen, doch hier onvoldoende perspectief hebben (hetzij doordat zij elk jaar gedurende een bepaalde periode werkloos plegen te zijn, hetzij doordat zij tot de categorie der verborgen werklozen behoren) door scholing in het tuinbouwbedrijf aan permanent werk in deze sector te helpen. Door het al-

gemene tekort aan arbeidskrachten in de tuinbouwcentra komen voor deze regeling vrijwel uitsluitend in aanmerking arbeidskrachten uit de overschotgebieden, die bereid zijn en de mogelijkheid hebben om zich in een der tuinbouwgebieden te vestigen.

Het door de afdeling Vakontwikkeling van het Rijksarbeidsbureau voor de tuinbouwopleiding ontworpen scholingsschema is gebaseerd op een scholingsperiode van een jaar. Het Rijksarbeidsbureau verstrekt ook voor deze scholing per opleidingsgeval een trainingstoeslag.

PROEFNEMING MET DE BIJSCHOLING VAN VOLWASSEN LANDARBEIDERS

Zoals in het bovenstaande reeds werd gereleveerd, bestaat in vele gebieden een tekort aan arbeiders, die de werkzaamheden kunnen verrichten, welke vaste landarbeiders in het algemeen moeten kunnen beheersen. Anderzijds zijn er nog vele landarbeiders, die alleen vakbekwaamheid bezitten voor het verrichten van seizoenwerkzaamheden en dientengevolge elk jaar gedurende betrekkelijk lange perioden werkloos zijn of op aanvullende werken worden geplaatst. Daarom is onlangs vanwege de Directie voor de Arbeidsvoorziening in overleg met het Landbouwschap besloten, een proef te nemen met de bijscholing van volwassen landarbeiders. Deze opleidingsvorm kan worden toegepast, indien:

a. op de landbouwbedrijven in een bepaald gebied tekorten aan vakbekwame arbeiders bestaan, waaraan niet kan worden voldaan door plaatsing van de bij het betreffende arbeidsbureau ingeschreven werkzoekenden, en *b.* arbeidskrachten beschikbaar zijn, die na scholing de onder *a.* bedoelde tekorten kunnen helpen verminderen en wier positie door deze scholing kan worden verbeterd doordat hun werkloosheid wordt opgeheven of doordat de periode, waarin zij elk jaar werkloos plegen te zijn, wordt verkort.

Een en ander impliceert, dat voor deze scholing, naast landarbeiders, ook personen, die tot de categorie der verborgen werklozen in de landbouw behoren en bereid zijn om in loondienst in deze sector te gaan werken, in aanmerking komen. Het in loondienst in de landbouw gaan werken van deze arbeidskrachten (zoons van boeren met een klein bedrijf, die op dit bedrijf werkzaam zijn, zonder hier een volledige taak te hebben en dikwijls ook zonder uitzicht om op de duur een eigen bedrijf te verkrijgen) stuit meestal af op psychologische moeilijkheden bij de betrokkenen en op het feit, dat zij de op het moderne grotere landbouwbedrijf voorkomende werkzaamheden niet of slechts ten dele beheersen. Scholing van personen, die tot deze groep behoren, kan er derhalve toe medewerken om het vraagstuk van de verborgen werkloosheid en het overschot aan op de ouderlijke bedrijven medewerkende boerenzoons tot een oplossing te brengen.

De scholing geschiedt in het kader van de proefneming op tweeërlei wijze, t.w. in het bedrijf en in de rijkswerkplaatsen voor vakontwikkeling.

SCHOLING IN HET BEDRIJF

Het is de bedoeling, dat in het aanstaande voorjaar een aanvang wordt ge-

maakt met de bijscholing van arbeiders in het landbouwbedrijf. Deze scholing kan worden toegepast, indien een ondernemer, die een vakbewame landarbeider vraagt, bereid en in staat is aan een uit bovenbedoelde categorieën arbeidskrachten voortgekomen cursist alle voorgeschreven landbouwwerkzaamheden, die de cursist niet beheerst, te leren en hem gedurende de scholingsperiode in dienst te houden. De werkgever zal het in de collectieve arbeidsovereenkomst voor de desbetreffende categorie vastgestelde loon aan de cursist moeten betalen, waartegenover hij van het Rijksarbeidsbureau een trainingstoeslag zal ontvangen. Deze trainingstoeslag zal individueel worden vastgesteld, afhankelijk van het reeds bij de cursist aanwezige niveau van geschooldheid aan het begin van de scholingsperiode. Om de cursist in de gelegenheid te stellen alle werkzaamheden, die voor de uitoefening van zijn toekomstige functie van belang zijn, te leren beheersen, zal de scholing ten minste een gehele produktiecyclus, d.w.z. één jaar, moeten omvatten.

Het is duidelijk, dat het al of niet slagen van deze scholing voor een belangrijk gedeelte afhankelijk is van de wijze, waarop de boeren, die als instructeur optreden, deze taak opvatten. Ervaringen in Zwitserland en Duitsland met het leerlingstelsel in de landbouw opgedaan, wijzen er op, dat het succes van de opleiding staat of valt met de instelling van de boer. Wenst hij de leerling te gebruiken als goedkope arbeidskracht, dan komt van de scholing weinig terecht.

De Directie voor de Arbeidsvoorziening heeft daarom getracht de nadelen van deze scholingsvorm tot het noodzakelijke minimum te beperken.

Daartoe is in de eerste plaats belangrijk de keuze van de bedrijven, waarin de scholing zal plaats vinden. De betrokken functionarissen van de arbeidsbureaus hebben hier een belangrijke taak.

In de tweede plaats zal zo goed mogelijk aan de boereninstructeurs moeten worden voorgeschreven, welke werkzaamheden moeten worden geïnstrueerd en op welke wijze deze moeten worden uitgevoerd, terwijl ook een doeltreffende controle noodzakelijk is. Het opstellen van goede scholingsschema's is geen eenvoudige zaak. Het seizoenmatig karakter van het landbouwbedrijf, ten gevolge waarvan een arbeider niet het gehele jaar bieten kan oogsten of gras maaien, de omstandigheid, dat het landbouwbedrijf wordt uitgeoefend in relatief kleine ondernemingen en het feit, dat op hetzelfde bedrijf vrijwel altijd een groot aantal verschillende produkten wordt voortgebracht, hebben tot gevolg, dat in de landbouw in elk produktiejaar een grote hoeveelheid verschillende werkzaamheden door dezelfde arbeider moet worden verricht. Daarbij komt nog, dat, afhankelijk van de weersomstandigheden, de grondsoort, de streek en de mechanisatiegraad van het bedrijf, voor dezelfde werkzaamheid dikwijls verschillende arbeidsmethoden worden toegepast. Elke landarbeidersfunctie bestaat dus uit een groot aantal deeltaken. Voor al deze deeltaken is ten behoeve van de scholing door de afdeling Vakontwikkeling van het Rijksarbeidsbureau een speciale scholingsopdracht ontworpen. Over dit schema, bestaande uit werkopdrachten voor niet minder dan 120 verschillende werkzaamheden, vindt vóór de defini-

tieve vaststelling nog overleg plaats met de afdeling Arbeidsmethoden van het Instituut voor Landbouwtechniek en Rationalisatie, de afdeling Landbouwonderwijs van het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening en het Landbouwschap.

Tenslotte zal aan de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst worden medegedeeld, op welke bedrijven cursisten zijn geplaatst. Deze dienst kan hierdoor wellicht concrete aangrijpingspunten voor de voorlichting inzake arbeidsmethoden en voor de landarbeidersvoorlichting verkrijgen, terwijl zijn activiteiten in dit opzicht de scholing ten goede kunnen komen.

Ten aanzien van de theoretische scholing der desbetreffende cursisten zijn vanwege het Rijksarbeidsbureau geen voorzieningen getroffen. Hierbij is er van uitgegaan, dat de taak van het Rijksarbeidsbureau ten aanzien van de opleiding in de landbouw principieel een aanvullende is en dat voor de theoretische opleiding in de landbouw voldoende mogelijkheden bestaan. Het behoeft geen betoog, dat de cursisten zoveel mogelijk de land- en tuinbouwcursussen, die tijdens de scholingsperiode in hun omgeving worden gegeven, en door het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening worden gesubsidieerd, welke voor de verhoging van hun vakbekwaamheid van belang zijn, dienen te volgen. De landarbeidersorganisaties kunnen hier belangrijk werk doen met betrekking tot het organiseren en stimuleren van cursussen.

SCHOLING IN DE RIJKSWERKPLAATSEN VOOR VAKONTWIKKELING

Het is, mede in verband met de mechanisatie, van groot belang, dat de landarbeiders, naast de beheersing van de landbouwwerkzaamheden in engere zin, een zekere handvaardigheid hebben, waardoor zij in staat zijn reparaties en onderhoudswerkzaamheden aan machines, werktuigen, gebouwen, hekken en afrasteringen te verrichten. Deze werkzaamheden kunnen hoofdzakelijk in de winter worden uitgevoerd. Landarbeiders, die deze handvaardigheid bezitten, hebben een grote kans op permanente werkgelegenheid in de landbouw.

Daarom is in het kader van de proefneming ten aanzien van de bijscholing van landarbeiders, naast de scholing in het bedrijf, een leergang „algemene handvaardigheid voor de landbouw" opgezet, die momenteel in verschillende rijkswerkplaatsen voor vakontwikkeling wordt gegeven. Deze leergang omvat verschillende elementaire timmer-, metsel- en metaalbewerkingsopdrachten en duurt ongeveer 10 weken. De cursisten, die thans deze leergang volgen, zullen in aansluiting hieraan voor het grootste deel worden geplaatst volgens de regeling scholing in het bedrijf.